

NATUURONTWIKKELING AAN DE VOET VAN EEN AFVALBERG

EEN NIEUWE TOEKOMST VOOR HET OUDE DIEP

E. van der Bilt & H. Dekker

Natuurontwikkeling is niet nieuw meer. Toch zijn er bij de inrichting van natuurgebieden nog veel nieuwe uitdagingen waar natuurbeheerders en beleidsmakers dagelijks mee te maken hebben. In Drenthe is een project in uitvoering waarbij het herstel van een beekdal, compleet met uitgebreide natuurtechnische inrichting, en de landschappelijke inpassing van een immense afvalberg aan elkaar zijn gekoppeld. De Stichting Het Drentse Landschap is van het begin af aan de katalysator van dit project geweest. In dit artikel beschrijven de auteurs de aanpak en de voorlopige resultaten van het project.

Klassiek Drents beekdal

De provincie Drenthe is wel eens vergeleken met een omgekeerd soepbord. Van het centrale, relatief hoge plateau lopen diverse beekjes in alle richtingen naar de lager gelegen gebieden rondom het plateau. Het Oude Diep is een van die beken. Ooit ontsprong deze beek ergens in de natte heide rond Mantinge. Langs de bovenloop van de beek ligt nog het beroemde Mantingerbos, een van de oudste oorspronkelijke bosrestanten van Drenthe. Verder naar het zuidwesten doorkruiste het beekdal vroeger de immens uitgestrekte heidevelden, waarvan het Bruntingerveld bekend was vanwege zijn witte klokjesgentianen en korhoenders. Bij Drijber lagen ook nog oude bosrestanten in het dal. Het smalle beekdal rond de bosjes was voorzien van veel houtwallen en singels, waartussen bloemrijke hooilanden verscholen lagen. Verderop, bij Pesse, groeiden uitgebreide gagelstruwelen op de beekdalrand met de Boerenveensche Plassen. Rond Hoogeveen kreeg het beekdal een ander aanzien doordat het hier veel breder was met ook hier wat natte oude loofbosjes en bloemrijke graslanden. Daarna bereikte de beek de venige gebieden rond Koekange, waar het in de Hoogeveense Vaart uitstroomde. Inmiddels is er veel veranderd in en om het beekdal. De heide is grotendeels ontgonnen, de graslanden ontwaterd, houtwallen gekapt en de beek is rechtgetrokken. Hier en daar liggen nog oude, verweesde meanders in het land-

schap. Bij Drijber, vlak langs het dal, is een grote afvalberg verschenen, oorspronkelijk van de VAM, nu van Essent

Milieu. In Hoogeveen is de stadsrand aan het dal komen te liggen. Een klein industriegebied is onlangs zelfs pontificaal in het beekdal aangelegd, compleet met enig schaamgroen. En toch is het beekdal nog steeds de moeite waard. Stichting Het Drentse Landschap heeft zich over het beekdal ontfermd en heeft plannen gemaakt om in ieder geval een deel van het dal weer in haar oude luster te herstellen.

Langdurig proces vooraf

In 1995 verscheen het rapport 'Nieuwe Kijk op het Oude Diep'. Op basis van inventarisaties van flora en fauna in heden en verleden bleek het sterk verknipte beekdal van het Oude Diep nog steeds veel ontwikkelingsmogelijkheden in zich te hebben. De kern van het rap-

Tot zo'n 30 jaar geleden was de Harlekijn een algemene verschijning in het dal van het Oude Diep. Foto: H. Dekker.

*In de Zuidmaten stroomt het Oude Diep weer in haar oude, meanderende bedding.
Foto: H. Dekker.*

44

port werd opgenomen in de Gebiedsvisie Middenveld van het ministerie van LNV en de provincie.

In het kader van het gebiedsgericht beleid is kort na het verschijnen van het rapport gestart met het opstellen van integrale plannen - samen met belanghebbende partijen - om het beekdal in zijn oude luister te herstellen. Hiermee zou een waardevol nieuw landschap moeten ontstaan met een meanderende beek, orchideerijke schraallanden en broekbossen. Bovendien is een hersteld dal een prima ecologische verbindingzone tussen Zuidwest- en Midden-Drenthe.

In 1996 startte het project met het instellen van een stuurgroep en zes werkgroepen die vanuit hun eigen aandachtsgebied een visie op de toekomst van het Oude Diep moesten ontwikkelen. Waterhuishouding en ecologie waren belangrijke aandachtsgebieden in de plannen. Het door de projectgroep ontwikkelde plan bevatte een beeld van de gewenste ruimtelijke ontwikkeling in de drie delen van het dal, de boven-, midden- en benedenloop. Het herstel van het landschap en het watersysteem werden als uitgangspunt gekozen. Op een ontwikkelingskaart werden de perspectieven aangegeven voor de landbouw, natuur en landschap, recreatie en toerisme en leefbaarheid. Dit resulteerde in een 'Uitvoeringsprogramma 2000-2003' met meer dan honderd projecten.

In 2000 is een integraal ontwikkelings-

plan voor het dal door alle betrokken partijen ondertekend. Men verplichtte zich de projecten ook in uitvoering te nemen en financiering te zoeken. In totaal is er in de periode 1995-2000 voor maar liefst voor bijna 5 miljoen euro aan plannen in uitvoering genomen.

De basis: herstel van de waterhuishouding

Een belangrijke fase betrof het realiseren van een gescheiden watersysteem voor de landbouw en de natuur. In nauw overleg met de landbouw en de natuurbescherming besloot het

Waterschap Reest en Wieden al in 1997 tot het realiseren van dit watersysteem. Het is een complex plan met nieuwe aan- en afvoerleidingen en de aankoppeling van de bovenloop over het Linthorst Homankanaal. Ook is voorzien in het aanbrengen van een aparte winterbedding voor extra waterberging om de stadsrandzone van Hoogeveen te kunnen beschermen, omdat men hier snel wateroverlast heeft. De totale uitvoeringskosten bedragen bijna 4 miljoen euro. Door de plannen is het in het beekdal mogelijk de waterstand zo hoog mogelijk te krijgen, waardoor de plannen voor herstel van de natuur realistisch zijn geworden. Begin 2001 zijn de werkzaamheden gestart. Een deel van de oude beek bij de Altinghorst is inmiddels hergraven. Ook de aankoppeling van de bovenloop over het Linthorst Homankanaal wordt momenteel geconstrueerd.

Natuurontwikkeling in de Zuidmaten

Begin 1998 maakte IWACO een natuurontwikkelingsplan voor het beekdalgedeelte ten zuiden van Drijber, de Zuidmaten. Dit gebied was tot in de jaren zestig van de 20^e eeuw bekend om zijn grote biodiversiteit. Zo was een deel van de beekdalgraslanden beroemd vanwege uitzonderlijk rijke flora met soorten als Harlekijn en Brede orchis. In de bossen groeiden tot voor kort bijzondere

*Het beekdal is via wandelpaden en stapstenen ontsloten voor wandelaars.
Foto: H. Dekker.*

Als een UFO ligt bezoekerscentrum de Blinkert op de top van de oude stortheuvels. Foto: H. Dekker.

planten als Heelkruid, Gulden boterbloem en Grote keverorchis. Van al die bijzondere soorten in bos en grasland was tijdens het opstellen van het rapport niets meer over. Toch bleek uit de plannen dat herstel van in ieder geval een deel van die natuurwaarden mogelijk is. Inmiddels is een deel van de voorstellen uit dit plan al uitgevoerd. Over een traject van bijna twee kilometer heeft het Oude Diep haar oorspronkelijke meanderende loop teruggekregen. Een breder winterbed en twee meestromende nevengeulen zorgen voor extra waterberging. Verdwenen wallen, singels en poelen zijn hersteld, terwijl er hier en daar kleine bosjes zijn aangelegd. In het dal van het Oude Diep zijn nogal wat wallen en bosjes met een rijk assortiment aan bijzondere bomen en struiken, zoals een aantal rozensoorten en de fladderiep. De nieuwe houtwallen zijn daarom beplant met in deze streek inheemse boom- en struiksoorten. Een deel van het beekdal is ontgrond. De hydrologische aanpassingen die nu zijn uitgevoerd zorgen voor een grotere kweldruk, waardoor de kans op

herstel van met name floristisch rijke graslanden groot is geworden. Landschappelijk is het beekdal een lust voor het oog.

Ontwikkelingen bij de VAM

Onmiddellijk grenzend aan Zuidmaten ligt het afvalverwerkingsbedrijf van Essent Milieu, voorheen VAM. De hoge stortheuvels steken ruim boven het omringende landschap uit. Een groot deel van het complex is reeds afgewerkt, waardoor er een heuvelachtig, groen landschap is ontstaan. Het bedrijf werkt middels het 'Landschapsinpassingsplan' aan het inpassen van het detonerende complex in het omringende landschap. Samen met onder meer de Stichting Het Drentse Landschap probeert Essent Milieu zo veel mogelijk van de oude landschapsstructuur te restaureren. Zo ook in het gebied van het Oude Diep. Het bedrijf heeft ondertussen veel grond in de omgeving van het complex aangekocht, zowel voor de eigen uitbreiding als voor de uitvoering

van het Landschapsinpassingsplan. Door deze gronden in te brengen in kavelruilen konden landbouwbedrijven door kavelconcentratie hun bedrijfsstructuur verbeteren en kon Het Drentse Landschap 30 ha in het beekdal kon verwerven. Hierdoor kon onder meer het natuurontwikkelingsproject Zuidmaten worden gerealiseerd. Het bedrijf is opnieuw gevraagd om een dergelijk rol voor het vervolgtraject van het Oude Diepproject op zich te nemen.

Recreatieplan De Blinkerd

De stortheuvels langs het beekdal oefenen een bijzondere aantrekkingskracht uit op bezoekers. De ligging van de groene heuvels aan de rand van het inmiddels gerestaureerde beekdal heeft een aantrekkelijk landschap opgeleverd. Tot voor kort waren de heuvels zelf echter verboden gebied. Er is nogal wat druk op de VAM uitgeoefend om de stort open te stellen voor zweefvliegen, paragliding, skeeleren, mountainbiken en skiën. De VAM wilde evenwel slechts

een beperkt medegebruik, met name gezien de risico's van deze kunstmatige heuvel voor sporters. Verder heeft zij een eeuwigdurende zorgplicht voor de stort en wil zij alle mogelijke beschadigingen voorkomen. Samen met 'Het Drentse Landschap', Recreatieschap Drenthe en de Gemeente Midden Drenthe is recreatieplan De Blinkerd ontwikkeld. In de afgelopen tijd zijn er op en rond het VAM-complex allerlei aanpassingen gedaan om het terrein opnieuw in te richten. Er is een fietspad aan de voet van de heuvels, evenals een voetpad over de kruin van de voormalige stortplaats. Het gebied tussen de heuvels en het Oude Diep is op natuurtechnische wijze ingericht. Daarvoor zijn bosjes geplant, zijn er waterpartijen aangelegd en is een brede sloot ecologisch ingericht. Zo is er een soort parklandschap ontstaan met veel afwisseling, verrassende doorkijkjes en veel ruimte voor planten en dieren. Zo dook in 2001 de Brede orchis alweer op in dit gebied.

Onderdeel van het plan is de bouw van een informatiecentrum op de top van het stort. In het centrum krijgt de bezoeker niet alleen informatie over afvalverwerking, maar vooral over het Oude Diep, de herstelprojecten en de bijzondere natuur van een Drents beekdal. Het stalen gebouw is op zichzelf al een attractie vanwege de markante vormen en door het magistrale uitzicht over het beekdal vanaf de ruim 40 meter hoge heuvel. De openstelling van de heuvel op de flank van het dal en de bouw en inrichting van het centrum zullen het draagvlak voor natuurontwikkeling in het dal zeer zeker vergroten. Inmiddels is er een rondwandeling uitgezet die zowel de heuvel als het dal aandoet. Wandelaars beleven het beekdal op twee zeer verschillende manieren: vanaf grote hoogte en met hun voeten in het natte gras van de beekdalgraslanden.

Naar natuurontwikkeling elders in het beekdal

Met de ontwikkeling van natuur in de Zuidmaten alleen, is het Oude Diep niet hersteld. Meer stroomafwaarts liggen nog grote kansen voor het ontwikkelen van een vochtig beekdal met veel ruim-

te voor planten en dieren. In dit gedeelte van het beekdal liggen momenteel veel kleine landbouwbedrijven met verspreid liggende kavels. Daarom is er recent een Ruilverkaveling met een Administratief Karakter (RAK) aangevraagd. Behalve een verbeterde verkaveling is de uitbreiding van het areaal natuur in het beekdal van het Oude Diep een van de doelstellingen bij deze ruilverkaveling. In de Pesserma is 24 ha aangemerkt als waterberging. Hier kan de natuur zich weer ontwikkelen. Inmiddels zijn er twee bedrijven uitgeplaatst waardoor zowel voor de landbouw als voor de natuur ruimte is ontstaan. Het Plan van Toedeling ligt nu klaar. Het Drentse Landschap hoopt in de afronding nog meer natuur in het dal te realiseren. Daardoor zal het mogelijk zijn om de overgang van het beekdal naar de heide van de Boerenveensche plassen weer te herstellen. Nog steeds groeien hier in de bermen bijzondere plantensoorten zoals Heidekartelblad, Valkruid en Welriekende nachtorchis. De zaden van deze soorten kunnen de basis vormen voor de ontwikkeling van soortenrijke heischrale graslanden in dit overgangsgebied. Nog iets verder stroomafwaarts grenst het beekdal aan de noordelijke stadsrand van Hoogeveen. Recent is daar het industrieterrein Toldijk aangelegd. De landschappelijke inpassing van dit terrein - een zichtlocatie langs de A28 - verdient geen schoonheidsprijs. Behalve dus een landschappelijk probleem, zijn er door de ligging in een vanouds nat beekdal ook afwateringsproblemen. Vanuit het Oude Dieproject is de gemeente Hoogeveen gevraagd om samen met andere betrokkenen een stadsrandontwikkelingsplan te maken. Hermeandering van het Oude Diep, natuurontwikkeling, de aanleg van helofytenfilters en bossen maken deel uit van de te ontwikkelen plannen.

Al met al zijn er heel wat plannen gemaakt om het Oude Diep weer een meer natuurlijk karakter te geven. Daarvoor is samenwerking met heel wat partijen vereist. Geduld is daarbij een belangrijke eigenschap. Ook zijn er vele honderdduizenden euro's bij betrokken, onder andere uit Europese fondsen en is er in korte tijd veel bereikt. Het heringerichte beekdal van de Zuidmaten en

de landschappelijke inpassing van de stortheuvels en omgeving, zijn een schitterend voorbeeld van geslaagde natuurontwikkeling op basis van goede samenwerking.

E. van der Bilt is directeur/rentmeester van de Stichting Het Drentse Landschap, H. Dekker is redacteur van het Vakblad Natuurbeheer.